

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za psihologiju

**STAVOVI O TRANSRODNOSTI I REAKCIJE NA TRANSPOLNOST
PRIJATELJA I DJETETA**
Diplomski rad

Domagoj Mihatović

Mentorica: Dr. sc. Nataša Jokić-Begić, red. prof.

Zagreb, 2015.

SADRŽAJ

Sažetak	1
Abstract	1
UVOD	3
Transrodnost i transpolnost	3
Stigmatizacija, manjinski stres i percepcija diskriminacije	3
Razvoj identiteta, autanje i reakcije okoline	5
Korelati stavova prema transrodnosti/transpolnosti/binarnom rodnom sustavu	7
CILJ ISTRAŽIVANJA	10
PROBLEMI	10
HIPOTEZE	10
METODA	12
Sudionici	12
Postupak	13
Instrumenti	13
REZULTATI	16
Prediktori stavova o transrodnosti	16
Prediktori reakcija na transpolnost prijatelja	18
Prediktori reakcija na transpolnost djeteta	19
RASPRAVA	22
Predikcija stavova o transrodnosti	22
Predikcija reakcija na transpolnost prijatelja i djeteta	24
Metodološka ograničenja i implikacije istraživanja	27
ZAKLJUČAK	30
LITERATURA	31
<i>Prilog 1.</i>	34
<i>Prilog 2.</i>	35
<i>Prilog 3.</i>	37
<i>Prilog 4.</i>	39
<i>Prilog 5.</i>	42

Stavovi o transrodnosti i reakcije na transpolnost prijatelja i djeteta
Attitudes towards transgender people and reactions to friend's and child's
transsexuality
Domagoj Mihatović

Sažetak

Cilj istraživanja bio je ispitati odrednice stava o transrodnosti i predviđene reakcije na hipotetsku transpolnost bliskog prijatelja i vlastitog djeteta. Na uzorku od 762 sudionika prikupljeni su sociodemografski podaci te je primijenjen *Upitnik transfobije* (Nagoshi i sur., 2008) kao mjera stava prema transrodnosti. Također su primijenjeni i *Upitnik prihvatanja transpolnosti prijatelja* i *Upitnik neprihvatanja transpolnosti djeteta* kao mjere reakcija, a izvedeni su iz šireg upitnika reakcija na transpolnost bliskog prijatelja i vlastitog djeteta koji je osmišljen za potrebe ovog istraživanja. Nizom hijerarhijskih regresijskih analiza ispitan je doprinos sociodemografskih i ostalih relevantnih varijabli u objašnjavanju stava prema transrodnosti te reakcija na transpolnost prijatelja i djeteta. Pozitivniji stav prema transrodnosti pokazale su osobe ženskog spola, osobe kojima je vjera manje važna u životu, koje su liberalnijeg političkog uvjerenja, koje su upoznatiije s definicijom transpolnosti, poznaju transrodnu/transpolnu osobu te koje uzroke transpolnosti pripisuju više biološkim, a manje socijalnim čimbenicima. Na autanje bliskog prijatelja kao transpolnog s više prihvatanja reagirale bi osobe ženskog spola, mlađe životne dobi, osobe kojima je vjera manje važna u životu, koje su liberalnijeg političkog uvjerenja, osobe koje su upoznatiije s definicijom transpolnosti i koje uzrok transpolnosti pripisuju više biološkim čimbenicima, a manje socijalnim te osobe koje generalno imaju pozitivniji stav prema transrodnosti. Na hipotetsku situaciju autanja vlastitog djeteta kao transpolnog s više neprihvatajućih reakcija karakteriziranih patologizirajućim gledištem na transpolnost i osjećajem osobne odgovornosti reagirale bi osobe s višim stupnjem završenog obrazovanja, kojima je vjera više važna u životu, koje uzrok transpolnosti pripisuju više psihološkim uzrocima i koje generalno imaju negativniji stav o transrodnosti.

ključne riječi: stavovi, reakcije, transrodnost, transpolnost

Abstract

The aim of this study was to examine predictors of attitudes towards transgender individuals and to examine reactions to hypothetical transsexuality of a close friend and own child. Sociodemographic data was collected on a sample of 762 participants. As a measure of attitudes towards transgender individuals, the *Transphobia scale* (Nagoshi, 2008) was administered. For the purpose of this study, a questionnaire examining potential reactions to friend's or child's transsexuality was constructed, from which the *Friend's transsexuality acceptance scale* and *Child's transsexuality unacceptance scale* were derived. The two scales were used as measures of reactions to friend's/child's transsexuality. A series of hierarchical regression analyses was conducted to examine the predictive value of sociodemographic and other relevant variables for attitudes towards transgender individuals and reactions to friend's and child's transsexuality as

criterion variables. Results show more positive attitudes towards transgender people among women, those who give less importance to a belief system, those with a more liberal political inclination, those who are more acquainted with the definition of transsexuality, know a transgender or transsexual person and those who attribute the cause of transsexuality more to biological and less to social factors. If a persons close friend were to out themselves as transsexual, more accepting and supporting reactions would come from women, younger individuals, those who give more importance to a belief system, those with a more liberal political inclination, those who are more acquainted with the definition of transsexuality, those who attribute the cause of transsexuality more to biological factors and from those who generally have more positive attitudes towards transgender people. If the transsexual person in question was their own child, more unaccepting reactions characterized with a pathologizing viewpoint of the phenomenon and a sense of personal responsibility would come from persons with a higher level of education, those who give more importance to a belief system, those who attribute the cause of transsexuality more to psychological factors and from those who generally have more negative attitudes towards transgender people.

key words: attitudes, reactions, transgenderism, transsexuality

UVOD

Transrodnost i transpolnost

Transpolnost obilježava trajan osjećaj nelagode i nepripadanja vlastitom biološkom spolu, odnosno poistovjećivanje s osobama suprotnog spola (Davison i Neale, 1999). Transpolne osobe osjećaju da njihov rodni identitet ne odgovara biološkom spolu koji im je rođenjem dodijeljen, a doživljaj "zarobljenosti u krivom tijelu" često je prisutan od najranijeg djetinjstva (Jokić-Begić, Čikeš, Jurin, Lučev, Markanović, Ručević, 2008). Transpolnost pripada u krovni pojam transrodnosti, koja opisuje raznoliku skupinu ljudi koji prekoračuju ili nadilaze kulturalno definirane kategorije roda, a njihov se rodni identitet u različitim stupnjevima razlikuje od spola koji im rođenjem pripisan (Bockting, 1999). Ono što je za transpolne osobe unutar kategorije transrodnih specifično jest to što oni teže modifikaciji svog tijela da bi ga uskladili sa svojim rodnim identitetom, odnosno teže promjeni spola, a proces kroz koji prolaze kako bi to postigli naziva se tranzicijom. Napredak medicine koji je otvorio mogućnost operativne promjene spola zajedno s napretkom u hormonalnoj terapiji i sociokulturnom ozračju koje dopušta njihovu primjenu, omogućuje transpolnim pojedincima ostvarenje željenog i usklađivanje tjelesnih karakteristika s rodnim identitetom (Jokić-Begić, Čikeš, Jurin, Lučev, Markanović, Ručević, 2008).

Stigmatizacija, manjinski stres i percepcija diskriminacije

Pojedinci koji u nekom društvu predstavljaju manjinsku skupinu, bilo zbog svojeg socio-ekonomskog statusa, vjere, nacionalnosti, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, posebno su izloženi negativnom utjecaju socijalnog stresa s obzirom da se svakodnevno susreću s predrasudama i diskriminacijom od strane većinske populacije. Uz seksualne manjine, seksualna stigmatizacija pogađa i rodne manjine, u ovom slučaju transrodne osobe, čiji se rodni identitet i izražaj ne uklapaju u rodno normativna kulturalna očekivanja (Walch i sur., 2012). Seksualna stigmatizacija odnosi se, dakle, na mnoga zajednička obilježja stigme koju doživljavaju pojedinci koji su smatrani manjinom na temelju roda ili seksualne orijentacije. Pojavu takve vrste stigmatizacije logično je za očekivati unutar kultura koje normaliziraju isključivo heteroseksualnost i podržavaju binarnu klasifikaciju roda i pripadajućih uloga, često patologizirajući odstupanje od te norme.

Transrodni mladi slabo su vidljiva populacija u većini zapadnih kultura budući da socijalne strukture podrazumijevaju binarnu klasifikaciju roda (Grossman i D'Augelli, 2006). Podrazumijeva se da će rod pojedinca biti usklađen s njegovim biološkim spolom te da će osoba prihvatiti rodnu ulogu i očekivanja pripisana tom spolu. Budući da se transrodni pojedinci ne uklapaju u konvencionalni rodni izražaj, često postaju metom diskriminacije i viktimizacije te su pod utjecajem trajne i intenzivne stigmatizacije (Bockting, 2013). Transrodne osobe marginalizirane su i ranjiva populacija koja doživljava više psihosocijalnih i zdravstvenih poteškoća od drugih društvenih skupina (Lombardi, 2001).

Vezu između društvene stigmatizacije i diskriminacije i mentalnog zdravlja konceptualizirao je Meyer (2003) u svom *Modelu manjinskog stresa*. Prema tom modelu, manjinski stres proizlazi iz pojedinčevog manjinskog statusa i kao takav aditivan je uobičajenoj razini stresa koji doživljavaju svi ljudi. Budući da rezultira iz socijalne strukture i normi koje postoje neovisno o pojedincu, taj je stres društveno uvjetovan i kroničan (Bockting, 2013). Model pretpostavlja da stigmatizacija, predrasude i diskriminacija stvaraju hostilno društveno okruženje koje može dovesti do internalizirane transfobije i problema s mentalnim zdravljem uključujući depresiju, anksioznost i PTSP (Bockting, 2013). Društveno odbacivanje s kojim se susreću transrodne osobe pokazalo se težim od diskriminacije koja pogađa homoseksualne i biseksualne osobe (Norton i Herek, 2013).

Agencija za fundamentalna prava Europske Unije predstavila je 2014. godine istraživanje provedeno na europskom LGBT uzorku (FRA, 2014). Rezultati svjedoče o visokim stopama percipirane diskriminacije transrodnih osoba na temelju njihovog rodnog identiteta: 85% sudionika navodi kako je diskriminacija na temelju rodnog identiteta donekle ili vrlo raširena u njihovoj zemlji, a 54% sudionika osjećalo se diskriminiranim ili je doživjelo zlostavljanje na temelju svog rodnog identiteta; 37% osjećalo se diskriminirano tražeći posao, a 27% osjećalo se diskriminirano na poslu u zadnjih godinu dana; 24% osjećalo se diskriminirano unutar školskog sustava, 22% unutar zdravstvenog sustava, a 19% koristeći javne službe. Transrodne osobe percipirale su veće stope diskriminacije na temelju rodnog identiteta na svim dimenzijama u usporedbi s diskriminacijom na temelju svoje seksualne orijentacije koju su na tim istim dimenzijama percipirali LGB sudionici, a o većoj stigmatizaciji i

potrebnoj podršci i pomoći u odnosu na lezbijske i gejeve svjedoke i udruge koje pružaju pomoć LGBT pojedincima (Grossman i D'Augelli, 2006). U istraživanju Lombardi i suradnika (2002) 59% sudionika doživjelo je nasilje ili zlostavljanje na temelju rodnog identiteta, a 37% prijavilo je neki oblik ekonomske diskriminacije. Istraživanje koje su 2013. godine na američkom nacionalnom uzorku transrodnih proveli Bockting i suradnici (prema Bockting, 2013) navodi kako je 70% sudionika doživjelo verbalno nasilje i zlostavljanje na temelju svog rodnog identiteta, a 38% ih je navelo kako su bili diskriminirani prilikom zapošljavanja ili na poslu. Nerijetko su transpolni pojedinci po početku tranzicije otpušteni ili su pod pritiskom dali otkaz, a oni koji su zadržali poslove često su doživljavali zlostavljanje (Gagné, Tewksbury i McGaughey, 1997). Bockting (2013) navodi i rezultate istraživanja na nizozemskom nacionalnom uzorku u kojem je 42% sudionika svjedočilo negativnim reakcijama na temelju njihove transrodnosti, najčešće na javnim mjestima i u sustavu školstva.

Razina diskriminacije s kojom se transrodne osobe susreću evidentno je visoka, a navedeni podaci svjedoče o percepciji hostilnosti okoline u koju su svakodnevno uronjeni. Postoje načini na koje se osobe manjinskog statusa mogu nositi sa stresom i ublažiti njegov utjecaj na vlastitu psihofizičku dobrobit. Istraživanja su pokazala da socijalna podrška, samoprihvatanje i integracija manjinskog identiteta mogu ublažiti djelovanje manjinskog stresa (Bockting, 2013). Poboljšanjem pristupa adekvatnoj zdravstvenoj i socijalnoj skrbi koja afirmira transrodne identitete i promovira zaštitne faktore moguće je smanjiti količinu manjinskog stresa i smanjiti negativne posljedice koje ima na mentalno i fizičko zdravlje transrodnih pojedinaca (Jokić-Begić i sur., 2014).

Razvoj identiteta, autanje i reakcije okoline

Naziv "outanje" uvriježena je skraćenica od fraze na engleskom jeziku "*coming out of the closet*" (izlazak iz ormara), a označava proces u kojemu osoba razotkriva svoj identitet kao homoseksualni, biseksualni, transrodni ili transpolni, pred svojom obitelji, prijateljima i/ili drugima za koje pretpostavlja da su heteroseksualni (Boxer, Cook i Herdt, 1991). U hrvatskom jeziku bilo je nekoliko pokušaja da se ova fraza prevede (npr. autanje, iskorak, izlazak, razotkrivanje), a nadalje će se u ovom radu koristiti izraz *autanje*.

Bockting i Coleman (2007) adaptirali su model stadija razvoja identiteta kod osoba homoseksualne orijentacije i predstavili model razvoja transrodnog identiteta. U prvom stadiju, stadiju prije autanja, pojavljuje se osjećaj različitosti od drugih po pitanju rodnog samopoimanja, a uz tu različitost dolaze pripadajući osjećaji srama i otuđenosti. Prihvaćajući tu različitost, transrodna osoba ulazi u drugi stadij razvoja identiteta, stadij autanja, u kojoj sama prihvaća svoju transrodnost i obznanjuje ju drugima. Reakcije drugih u ovoj su fazi vrlo bitne, posebice na samom početku procesa autanja. Pozitivne reakcije umanjuju sram i izolaciju, a negativne ih održavaju ili povećavaju, povećavajući i vjerojatnost negativnih zdravstvenih ishoda. U ovom stadiju transrodne osobe odvaguju rizike autanja te se autaju onima za koje smatraju da će ih prihvatiti i podržati u tom procesu. U nadolazećim stadijima transrodne osobe istražuju svoj transrodni identitet. Povezujući se s drugim transrodnim pojedincima i zajednicom, istražuju svoj identitet i pronalaze svoj rodni izražaj. Za transpolne to u ovom stadiju najčešće znači početak tranzicije, odnosno posezanje za hormonalnom terapijom i kirurškim modifikacijama. Nakon istraživanja, slijedi stadij intimnosti u kojoj se zadovoljava potreba intimnih odnosa s drugim osobama, a završni stadij razvoja karakterizira integracija transrodnog identiteta s ostalim aspektima identiteta, gdje transrodnost postaje integrirani aspekt pojma o sebi.

Za razliku od osoba homoseksualne i biseksualne orijentacije, transrodne osobe ne mogu ostati skrivene i nastaviti razvoj svog identiteta naposljetku postižući integraciju identiteta. Njihov proces autanja prema svim bliskim osobama u svojoj okolini neizbježan je. Mnogi mladi transrodni žive u strahu od ismijavanja i odbacivanja od vlastite obitelji, pogotovo roditelja. Sudionici u istraživanju Gagne i sur. (1997) naveli su da su osjećali snažan strah kada su se htjeli autati, a najviše ih je brinuo način na koji će se njihovi bliski prema njima ponašati, ali i kako će se drugi nositi s njihovim transrodnim identitetima. Manje od četvrtine sudionika navelo je kako je njihovo prvo autanje izazvalo negativnu reakciju, dok je većina pretpostavila da će ta reakcija biti negativna. Djelomično se to može objasniti time što su birali tko će biti prva osoba kojoj će povjeriti tu informaciju, a većinom su se prvo povjeravali pripadnicama ženskog spola. Skupina transrodnih mladih u dobi između 15 i 21 godine navela je kako je prilikom autanja roditeljima doživjelo većinom negativne reakcije (D'Augelli i sur., 2005). U 59% slučajeva roditelji su imali negativnu inicijalnu reakciju, a razlike su

postojale ovisno o spolu roditelja - više negativnih inicijalnih reakcija imali su očevi. Majke su u 54% slučajeva reagirale negativno, u 25% slučajeva pozitivno, a 21% bilo ih je bez reakcije. Očevi su u 63% slučajeva reagirali negativno, u 22% slučajeva pozitivno, a 15% nije imalo reakciju. Sudionici su naveli kako su se roditeljski stavovi s vremenom mijenjali prema pozitivnijima, no i dalje je u uzorku ispitanih kod velikog broja roditelja perzistirao negativan stav prema njihovom transrodnom identitetu. Majke u 50% slučajeva i dalje imaju negativan stav, u 48% pozitivan, a u 2% slučajeva i dalje su bez reakcije. Očevi u 44% slučajeva imaju negativan stav prema transrodnom identitetu svog djeteta, a u 56% slučajeva pozitivan.

U okviru kampanje za prihvaćanje i smanjenje diskriminacije prema pripadnicima i pripadnicama seksualnih i rodni manjina, Lezbijska organizacija Rijeka (LORI) predstavila je rezultate istraživanja u kojem su na nacionalno reprezentativnom uzorku građana Republike Hrvatske ispitani stavovi i potencijalne reakcije na transpolnost. Sudionici su izražavali svoje stavove i predviđali reakcije na hipotetsku situaciju u kojoj njihovo dijete želi promijeniti spol. Nešto više od dvije trećine sudionika vrlo bi vjerojatno pokušalo svoje dijete od toga odgovoriti, 60% sudionika izjavilo je da bi to smatrali nenormalnim, a 57% smatra da vrlo vjerojatno ne bi odobravalo transpolnost svog djeteta. Čak 13% sudionika vrlo bi vjerojatno željelo da im dijete, u slučaju da je transpolno, napusti dom. Na osnovi razlika u stavovima i reakcijama, sudionike je bilo moguće podijeliti u dvije velike skupine: podržavajuće i nepodržavajuće. S obzirom na demografske karakteristike uočeno je da su oni svrstani u skupinu podržavajućih u nešto većoj mjeri žene, mlađe su životne dobi, obrazovanije su i žive u gradovima. Češće su to bile osobe koje nemaju djecu te poznaju homoseksualnu ili biseksualnu osobu.

Korelati stavova prema transrodnosti i transpolnosti

Radi boljeg razumijevanja prirode stavova koji uzrokuju socijalnu marginalizaciju transrodnih osoba, korisno je odrediti varijable koje predviđaju takve stavove. No što je zapravo transfobija? Hill (2005) definira transfobiju kao emocionalno gađenje usmjereno prema pojedincima koji se ne uklapaju u rodna očekivanja društva, iz čega proizlaze razne predrasudna i diskriminirajuća ponašanja usmjerena prema tim osobama. Sugano i sur. (2006) izostavljaju emocionalnu komponentu definicije, već transfobiju definiraju izravno kao društvenu diskriminaciju i stigmatizaciju osoba koje se ne priklanjaju tradicionalnim normama o rodu i spolu. Kroz zadnje desetljeće pojavio

se određeni broj istraživanja koja su nastojala odrediti korelate stavova prema rodnim manjinama. Budući da se transrodni identiteti ne uklapaju u tradicionalne binarne pretpostavke oko spola i roda, pretpostavke kojih se ne pridržavaju ni seksualne manjine, očekivano je da će stavovi prema seksualnim i rodnim manjinama pozitivno korelirati te imati određene zajedničke korelate. Nekoliko je istraživanja pokazalo postojanje takve povezanosti (Hill i Willoughby, 2005; Nagoshi i sur., 2008; Tee i Hegarty, 2006).

Spol se kroz nekoliko istraživanja pokazao značajnim prediktorom stavova prema transrodnosti. Muškarci su pokazali negativnije stavove prema transrodnosti od žena u uzorcima različitih nacionalnosti (Hill, Willoughby, 2005; Nagoshi i sur., 2008; Tee, Hegarty, 2006; Winter i sur., 2008). U istraživanju koje je za LORI proveo PULS (2007) muškarci su češće od žena navodili da bi transpolnost svog djeteta smatrali nenormalnim te bi u manjoj mjeri podržavali djetetovu odluku za promjenom spola. Mlađa dob povezana je s pozitivnijim stavovima prema transrodnosti (King i sur. 2009; Landén i Innala, 2000), a pozitivnije stavove imaju više obrazovani (King i sur., 2009). Osobe nižeg obrazovanja u usporedbi s osobama višeg češće smatraju transpolnost nenormalnom (PULS, 2007). Veća religioznost i religijski fundamentalizam ukazuju na negativnije stavove (Tee i Hegarty 2006; Nagoshi i sur., 2008). Kao što je slučaj i sa stavovima o homoseksualnosti i kontaktom s homoseksualnim osobama, osobe koje su imale kontakt s transrodnom osobom iskazale su pozitivnije stavove prema transrodnosti (King i sur., 2009). Ovisno o kauzalnoj atribuciji, odnosno pripisivanju uzroka transrodnosti određenim faktorima, razlikuju se i stavovi prema transrodnosti. Osobe koje vjeruju da je transrodnost više pod utjecajem bioloških faktora, odnosno genetike, imaju pozitivnije stavove prema transrodnosti, a one koje vjeruju da je više pod utjecajem okolinskih faktora imaju negativnije stavove (Claman, 2007). Manje restriktivne stavove o pravima transpolnih osoba u društvu pokazali su oni koji uzrok transpolnosti atribuiraju biološkim faktorima od onih koji ga atribuiraju psihološkim faktorima (Landén, Innala, 2000).

Istraživanje stavova o transrodnim ili transpolnim osobama u Hrvatskoj tek je u povojima. Ne postoje kvalitativne informacije koje bi osvijetlile količinu predrasuda i diskriminacije s kojima se transrodne i transpolne osobe u Hrvatskoj susreću. Vrlo je važno istražiti kakvi su stavovi o toj, u Hrvatskoj, maloj populaciji kako bi se moglo

djelovati u smjeru informiranja javnosti, poboljšanja statusa i prava, smanjenja predrasuda i diskriminacije te umanjivanja štetnog utjecaja manjinskog sresa. Također, uz stavove o transrodnosti važno je ispitati i reakcije na transpolnost. Istraživanja su pokazala da su prilikom autanja pojedinaca kao transrodnih, inicijalne reakcije njihovih roditelja uglavnom negativne (D'Augelli i sur., 2005) te da neodobravanje i odbacivanje s kojima se transrodni pojedinci susreću dolazili uglavnom od njihovih roditelja (Pusch, 2005). Stoga je korisno istražiti čime se takve negativne, neprihvaćajuće reakcije mogu objasniti budući da roditeljsko neprihvaćanje povezano s više psiholoških poteškoća kod transrodnih i transpolnih pojedinaca (Bockting i Coleman, 2013). Osim reakcija roditelja, transrodnim i transpolnim pojedincima vrlo je važna i reakcija prijatelja. Prijateljima se obraćaju za podršku i pomoć, od njih traže prihvaćanje. Prijatelji transrodnim osobama pružaju više podrške od roditelja i ohrabruju ih da žive u svom istinskom identitetu prilikom procesa tranzicije (Pusch, 2005), stoga je korisno ispitati čime se može objasniti prihvaćajuća i podržavajuća reakcija na autanje bliskih prijatelja.

CILJ ISTRAŽIVANJA

Cilj istraživanja je ispitati odrednice stava o transrodnosti i predviđene reakcije na hipotetsku transpolnost bliskog prijatelja i vlastitog djeteta¹.

PROBLEMI

1. Ispitati doprinos sociodemografskih varijabli (spol, dob, obrazovanje, roditeljstvo), važnosti vjere u životu, političkog uvjerenja, znanja o transpolnosti (upoznatost s definicijom), vrste pripisivanja uzroka transpolnosti (biološki čimbenici, psihološki čimbenici, socijalni čimbenici) i poznanstva s transrodnom osobom u objašnjavanju stava o transrodnosti.
2. Ispitati doprinos sociodemografskih varijabli (spol, dob, obrazovanje, roditeljstvo), važnosti vjere u životu, političkog uvjerenja, znanja o transpolnosti (upoznatost s definicijom), vrste pripisivanja uzroka transpolnosti (biološki čimbenici, psihološki čimbenici, socijalni čimbenici), poznanstva s transrodnom osobom te stava o transrodnosti u objašnjavanju prihvatanja transpolnosti bliskog prijatelja.
3. Ispitati doprinos sociodemografskih varijabli (spol, dob, obrazovanje, roditeljstvo), važnosti vjere u životu, političkog uvjerenja, znanja o transpolnosti (upoznatost s definicijom), vrste pripisivanja uzroka transpolnosti (biološki čimbenici, psihološki čimbenici, socijalni čimbenici), poznanstva s transrodnom osobom i stava o transrodnosti u objašnjavanju neprihvatanja transpolnosti vlastitog djeteta.

HIPOTEZE

1. Očekuje se da će statistički značajan doprinos u objašnjavanju stava o transrodnosti imati spol i dob, važnost vjere u životu i političko uvjerenje, upoznatost s definicijom transpolnosti, vrsta uzročnog pripisivanja i poznanstvo s transrodnom osobom pri čemu će žene, mlađi sudionici, oni kojima je vjera manje važna u životu te oni liberalnijeg političkog uvjerenja imati pozitivnije stavove. Oni koji su upoznatiji s definicijom transpolnosti i oni koji poznaju

¹ Pojmovi *transrodnost* i *transpolnost* u ovom radu ne koriste se kao sinonimi. Transpolnost podrazumijeva modifikaciju spola kako bi se on prilagodio rodnom identitetu, dok transrodnost čini šira kategorija osoba čiji se rodni identitet u različitom stupnju razlikuje od njihovog spola, ili koje prekoračuju ili nadilaze kulturalno definirane kategorije roda.

transrodnu osobu imat će pozitivniji stav. Veće pripisivanje uzroka biološkim čimbenicima bit će povezano s pozitivnijim stavom, a veće pripisivanje uzroka socijalnim čimbenicima bit će povezano s negativnijim stavom.

2. Očekuje se da će osobe ženskog spola, mlađe životne dobi, osobe kojima je vjera manje važna u životu i koje su liberalnijeg političkog uvjerenja pokazati više prihvaćajućih reakcija na transpolnost prijatelja. Takve reakcije pokazat će i oni koji su više upoznati s definicijom transrodnosti i poznaju transrodnu osobu, koji uzrok transpolnosti pripisuju više biološkim čimbenicima, a manje psihološkim i socijalnim te oni koji imaju pozitivniji stav o transrodnosti.
3. Očekuje se da će manje neprihvaćajućih reakcije na transpolnost vlastitog djeteta pokazati osobe ženskog spola, mlađe životne dobi, osobe kojima je vjera manje važna u životu i koje su liberalnijeg političkog uvjerenja. Manje neprihvaćajućih reakcija pokazat će i oni koji su više upoznati s definicijom transrodnosti i poznaju transrodnu osobu, koji uzrok transpolnosti pripisuju više biološkim čimbenicima, a manje psihološkim i socijalnim te oni koji imaju pozitivniji stav o transrodnosti.

METODA

Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo 824 sudionika. Isključivanjem iz obrade onih koji su odgovorili na manje od 20% pitanja preostalo ih je 762. Prikaz sociodemografskih i ostalih relevantnih karakteristika uzorka nalazi se u *Tablici 1*. Nešto manje od dvije trećine uzorka čine osobe ženskog spola. Prosječna dob sudionika je 31.6 godina

Tablica 1

Prikaz sociodemografskih i ostalih relevantnih karakteristika uzorka izraženih brojem i postotkom u pojedinim kategorijama mjerenih varijabli ($N=762$)

Naziv varijable	Kategorija	N	%
spol	M	244	32.0
	Ž	518	68.0
najviši stupanj završenog obrazovanja	NSS	5	0.7
	SSS	254	33.3
	VŠS	128	16.8
	VSS	323	42.4
	poslijediplomski studij ili doktorat	52	6.8
radni status	nezaposleni	122	16.0
	zaposleni	449	58.9
	učenici/studenti	184	24.1
	u mirovini	7	0.9
veličina mjesta u kojem su proveli najveći dio života	do 2000 stanovnika	58	7.6
	od 2001 do 10 000 stanovnika	90	11.8
	od 10 001 do 100 000 stanovnika	222	29.1
	više od 100 000 stanovnika	392	51.4
seksualna orijentacija	heteroseksualna	670	87.9
	homoseksualna	22	2.9
	biseksualna	58	7.6
	aseksualna	4	0.5
	neka druga	8	1.0
partnerski status	u vezi	292	38.3
	nisu u vezi	293	38.5
	u braku	177	23.2
Je li sudionik roditelj? ($N=663$)	da	166	25.9
	ne	497	74.1

($M=31.61$; $SD=9.34$), a raspon dobi kreće se od 18 do 65 godina. U uzorku je najviše

sudionika sa završenim visokim školskim obrazovanjem, više od polovice je zaposleno, a približno četvrtina je još uvijek u procesu školovanja. Nešto više od polovice sudionika živi u gradu Zagrebu ili Zagrebačkoj županiji.

Postupak

Istraživanje je provedeno on-line, a podaci su prikupljeni tijekom lipnja 2015. godine. Pomoću web servisa SurveyMonkey izrađena je elektronska verzija upitnika, koja omogućuje slanje web poveznice za pristup upitniku. Dio podataka prikupljen je metodom snježne grude, na način da je poveznica poslana e-mailom na različite adrese s molbom za sudjelovanje u istraživanju i daljnje prosljeđivanje upitnika, dio je prikupljen putem društvene mreže *Facebook*, a dio putem hrvatskog internetskog foruma *Forum.hr*, gdje su, u dogovoru s administracijom foruma, otvorene teme s pozivom na sudjelovanje u istraživanju. U uputi postavljenoj na početku upitnika, sudionicima je navedeno da je riječ o istraživanju koje se tiče stavova o transpolnosti i potencijalnih reakcija na transpolnost u vlastitom socijalnom okruženju. Navedeno je da ispunjavanje upitnika neće trajati dulje od 15 minuta, a sudionicima je zajamčena anonimnost. Po završetku popunjavanja upitnika slijedila je zahvala na sudjelovanju te je navedena e-mail adresa na koju sudionik može poslati povratnu informaciju.

Instrumenti

Na početku upitnika od sudionika su prikupljeni sociodemografski i drugi relevantni podaci: spol, dob, najviša razina završenog obrazovanja, radni status, veličina mjesta u kojem su proveli najveći dio života, županija u kojoj trenutno žive, seksualna orijentacija, partnerski i roditeljski status, važnost vjere u životu te političko uvjerenje.

Nakon toga slijedile su definicije transpolnosti i transrodnosti, a od ispitanika se tražilo da procijene u kojoj im je mjeri definicija transpolnosti poznata na skali od 4 stupnja, pri čemu vrijednost 1 znači *nimalo*, vrijednost 2 *djelomično*, vrijednost 3 *uglavnom* te vrijednost 4 *u potpunosti*. Slijedile su tri čestice u kojima se od sudionika tražilo da na skali Likertovog tipa od 5 stupnjeva izraze svoje slaganje sa uzrokom transpolnosti, pri čemu je vrijednost 1 označavala potpuno neslaganje, a vrijednost 5 potpuno slaganje. Sudionici su dakle, procijenili koliko se slažu da je transpolnost uzrokovana biološkim faktorima, psihološkim faktorima i socijalnim faktorima. Od sudionika se još tražilo da odgovore poznaju li neku transrodnu ili transpolnu osobu te, ako poznaju, da odgovore kakva je priroda tog odnosa.

Nakon sociodemografskih varijabli i varijabli upoznatosti s fenomenom, primijenjen je *Upitnik transfobije* (eng. *Transphobia scale*, Nagoshi, 2008) kao mjera stava o transrodnosti. Budući da ne postoji hrvatska verzija upitnika, za ovu smo ga priliku preveli i prilagodili s engleskog jezika. Postupak prijevoda je proveden u skladu sa suvremenim preporukama za prevođenje upitnika i anketa (Hunt i Bhopal, 2004; van Widenfelt i sur., 2005). Autor navodi da je skala usmjerena na ispitivanje stava o ključnom problemu transrodnosti - fluidnosti rodnog identiteta i načina na koji odudaranje od heteronormativnih manifestacija rodnog identiteta pojedincima fundamentalno provocira njihov pojam o rodu i sebi. To se uklapa u Hillov (2005) koncept transfobije kao osjećaja gađenja i prijezira usmjerenih prema pojedincima koji se ne uklapaju u društveno očekivane rodne ekspresije, s pripadajućim predrasudama i diskriminatornim ponašanjima usmjerenima prema tim osobama. Skala sadrži 9 čestica koje ispituju razinu nelagode prilikom susreta s osobama koje se ne uklapaju u konvencionalne rodne norme za koje sudionici izražavaju stupanj slaganja na skali Likertovog tipa od 5 stupnjeva. Koeficijent unutarnje konzistencije u izvornom istraživanju iznosi $\alpha=0.85$ (Nagoshi i sur., 2008) što govori o sadržajnoj homogenosti upitnika, a pouzdanost je provjerena i test-retest metodom ($r=0.88$). Prilikom analize skale u izvornom istraživanju identificirane su dvije glavne komponente skale, no zbog visokog koeficijenta unutarnje konzistencije, velikog postotka varijance objašnjene prvom glavnim komponentom (44%), sadržajnog uklapanja u skalu čestice koja je jedina činila drugu komponentu i povezanosti ostalih čestica u upitniku s tom česticom, autor je odlučio prihvatiti jednofaktorsko rješenje, odnosno tretirao je skalu kao unidimenzionalnu (Nagoshi i sur., 2008). Ukupan rezultat izražen je kao jednostavna linearna kombinacija 9 varijabli koje čine čestice upitnika, a viši rezultat upućuje na negativniji stav prema transrodnosti. Metodom zajedničkih faktora provjerena je faktorska struktura upitnika na uzorku koji je sudjelovao u ovom istraživanju. Ekstrahiran je jedan faktor koji objašnjava 44,4% varijance rezultata s kojim su zasićene sve čestice upitnika (faktorska zasićenja kreću se od 0.61 do 0.82) tako da je, kao i u izvornom istraživanju, ukupni rezultat upitnika formiran kao jednostavna linearna kombinacija tih 9 čestica, sa zadovoljavajućom pouzdanosti skale ($\alpha=.88$). Izvorna i prevedena verzija upitnika nalaze se u *Prilogu 1*.

Nadalje, primijenjeni su *Upitnik prihvatanja transpolnosti prijatelja* te *Upitnik neprihvatanja transpolnosti djeteta* koji čine faktore širih *Upitnika reakcija na transpolnost prijatelja* i *Upitnika reakcija na transpolnost djeteta*, osmišljenih za potrebe ovog istraživanja. Detaljan opis upitnika, kao i upute i sam upitnik, nalaze se u *Prilogu 2*.

Upitnik prihvatanja transpolnosti prijatelja ($\alpha=.89$) sadrži 10 čestica usmjerenih na ispitivanje reakcija pojedinca na autanje bliskog prijatelja kao transpolnog, a obuhvaća reakcije prihvatanja (npr. *Nastojao/la bih to prihvatiti.*), pružanja podrške (npr. *Pružio/la bih podršku toj osobi.*) i pomoći (npr. *Pomogao/la bih na koji god način mogu.*). Na Likertovoj skali od 5 stupnjeva sudionici su procjenjivali u kojem bi se stupnju reakcije mogle odnositi na njih, pri čemu je vrijednost 1 označavala da se tvrdnja uopće ne bi odnosila na njih, a vrijednost 5 da bi se u potpunosti odnosila na njih. Ukupni rezultat izražen je kao jednostavna linearna kombinacija odgovora na čestice upitnika, a viši rezultat upućuje na veći stupanj prihvatanja. *Upitnik prihvatanja transpolnosti prijatelja* je subskala *Upitnika reakcija na transpolnost prijatelja*, odnosno obuhvaća čestice koje čine prvi faktor tog upitnika. Opis faktorske analize *Upitnika reakcija na transpolnost prijatelja* nalazi se u *Prilogu 3*.

Upitnik neprihvatanja transpolnosti djeteta ($\alpha=.93$) sadrži 12 čestica usmjerenih na ispitivanje reakcija pojedinca na autanje vlastitog djeteta kao transpolnog, a obuhvaća reakcije neprihvatanja (npr. *To bi bilo nešto što ne bih mogao/la prihvatiti.*), patologizirajućeg gledišta na fenomen transpolnosti (npr. *Pomislio/la bih da je ta osoba psihički bolesna*) te osobne odgovornosti i krivnje (npr. *Pomislio/la bih da sam pogriješio/la u odgoju.*, *Osjećao/la bih se krivim/om.*). Na Likertovoj skali od 5 stupnjeva sudionici su procjenjivali u kojem bi se stupnju reakcije mogle odnositi na njih, pri čemu je vrijednost 1 označavala da se tvrdnja uopće ne bi odnosila na njih, a vrijednost 5 da bi se u potpunosti odnosila na njih. Ukupni rezultat izražen je kao jednostavna linearna kombinacija odgovora na čestice upitnika, a viši rezultat upućuje na veći stupanj neprihvatanja. *Upitnik neprihvatanja transpolnosti djeteta* je subskala *Upitnika reakcija na transpolnost djeteta*, odnosno obuhvaća čestice koje čine prvi faktor tog upitnika. Opis faktorske analize *Upitnika reakcija na transpolnost djeteta* nalazi se u *Prilogu 4*.

REZULTATI

Osnovni deskriptivni pokazatelji varijabli korištenih u obradi rezultata nalaze se u *Tablici 2*, a vrijednosti interkorelacija varijabli u *Prilogu 5*.

Tablica 2.
Osnovni deskriptivni pokazatelji varijabli korištenih u obradi.

Varijabla	<i>M</i>	<i>SD</i>	Min	Max
Dob	31.61	9.34	18	65
Važnost vjere ¹	2.30	1.34	1	5
Političko uvjerenje ²	7.54	2.16	1	10
Atribucija biološkim čimbenicima	3.62	1.24	1	5
Atribucija psihološkim čimbenicima	3.63	1.16	1	5
Atribucija socijalnim čimbenicima	2.37	1.27	1	5
Transfobija	21.13	8.42	9	45
Reakcije prihvatanja i podrške na autanje prijatelja	42.94	7.73	10	50
Reakcije neprihvatanja, patologizirajućeg gledišta i osobne krivnja na autanje djeteta	23.68	11.61	12	60

1- viši rezultat upućuje na veću važnost vjere u životu; 2- viši rezultat upućuje na liberalnije političko uvjerenje

Prediktori stava o transrodnosti

Kako bi se odgovorilo na prvi postavljeni problem, provedena je hijerarhijska regresijska analiza sa stavom prema transrodnosti kao kriterijskom varijablom. Regresijska analiza proveden je u tri koraka, odnosno u analizu su uvedena tri bloka varijabli. Prvi blok čine sociodemografske varijable: spol, dob, najviša razina završenog obrazovanja te roditeljstvo. U drugom bloku varijabli uvedeni su važnost vjere u životu i političko uvjerenje. U trećem bloku uvedene su varijable upoznatosti s fenomenom transpolnosti i varijable pripisivanja uzroka transpolnosti: upoznatost s definicijom transpolnosti, poznanstvo transpolne ili transrodne osobe te pripisivanje uzroka transpolnosti biološkim, psihološkim i socijalnim čimbenicima. U *Tablici 3* nalaze se rezultati analize. Koeficijenti multiple korelacije statistički su značajni za sve korake analize, odnosno za sva tri bloka varijabli. Uvođenjem prvog bloka varijabli objašnjeno je 18.5% varijance rezultata kriterija, a statistički značajan individualni doprinos imaju spol, razina završenog obrazovanja i roditeljstvo. Uvođenjem sljedećeg bloka varijabli objašnjeno je 44.8% varijance kriterija, pri čemu statistički značajan individualni doprinos imaju spol, važnost vjere i političko uvjerenje, dok beta koeficijenti varijabli obrazovanja i roditeljstva gube na značajnosti. Uvođenjem trećeg bloka varijabli

objašnjeno je 50.2% varijance rezultata kriterija, pri čemu značajne individualne doprinose, uz varijable navedene u prethodnom koraku, imaju i varijable upoznatosti s definicijom transpolnosti, poznanstvo s transrodnom ili transpolnom osobom te pripisivanje uzroka transpolnosti biološkim i socijalnim čimbenicima. Pozitivniji stav o transrodnosti iskazuju osobe ženskog spola, osobe kojima je vjera manje važna u životu te osobe koje su liberalnijeg političkog uvjerenja. Također, pozitivniji stav o transrodnosti iskazuju osobe koje su upoznatije s definicijom transpolnosti, koje poznaju transrodnu ili transpolnu osobu te koje uzroke transpolnosti pripisuju više biološkim, a manje socijalnim čimbenicima.

Tablica 3.

Prikaz rezultata hijerarhijske regresijske analize za kriterij stava o transrodnosti

Blok	Varijabla	Beta koeficijent		
1	Spol ¹	-.412**	-.285**	-.242**
	Dob	.020	-.009	.005
	Obrazovanje ²	.081*	.029	.038
	Roditeljstvo ³	-.111*	-.012	-.017
2	Važnost vjere		.156**	.151**
	Političko uvjerenje		-.440**	-.364**
3	Upoznatost s definicijom			-.140**
	Poznanstvo s transrodnom osobom ⁴			.083**
	Biološki čimbenici			-.093**
	Psihološki čimbenici			.043
	Socijalni čimbenici			.096**
<i>R</i>		.430	.669	.708
<i>R</i> ²		.185	.448	.502
ΔR^2		.185	.263	.054
<i>F</i> (ΔR^2)		37.386**	155.950**	14.055**
<i>F</i> ukupno		37.386**	88.646**	59.552**

1 - vrijednost 1 označava muški spol, vrijednost 2 ženski; 2 - viši rezultat označava viši stupanj obrazovanja; 3 - vrijednost 1 označava *da*, vrijednost 2 *ne*; 4 - vrijednost 1 označava *da*, vrijednost 2 *ne*; * $p < 0.05$; ** $p < 0.01$;

Prediktori reakcija na transpolnost prijatelja

Kako bi se ispitala mogućnost predviđanja prihvaćajućih reakcija na transpolnost prijatelja, provedena je hijerarhijska regresijska analiza sa ukupnim rezultatom na *Upitniku prihvaćanja transpolnosti prijatelja* kao kriterijskom varijablom. Regresijska analiza proveden je u četiri koraka, odnosno u analizu su uvedena četiri bloka varijabli. Prvi blok čine sociodemografske varijable: spol, dob, najviše razina završenog obrazovanja te roditeljstvo. U drugom bloku varijabli uvedeni su važnost vjere u životu i političko uvjerenje. U trećem bloku uvedene su varijable upoznatosti s fenomenom transpolnosti i varijable pripisivanja uzroka transpolnosti: upoznatost s definicijom transpolnosti, poznanstvo transpolne ili transrodne osobe te pripisivanje uzroka transpolnosti biološkim, psihološkim i socijalnim čimbenicima. U četvrtom koraku uvedena je varijabla stava o transrodnosti, odnosno ukupni rezultat na *Upitniku transfobije*. Rezultati analize nalaze se u *Tablici 4*. Koeficijenti multiple korelacije statistički su značajni za sve korake analize, odnosno za sve blokove varijabli. Uvođenjem prvog bloka varijabli objašnjeno je 23% varijance, a statistički značajan individualni doprinos ima varijabla spola. Uvođenjem sljedećeg bloka varijabli objašnjeno je 39.2% varijance, pri čemu statistički značajan individualni doprinos imaju spol i političko uvjerenje. Uvođenjem trećeg bloka varijabli objašnjeno je 45.5% varijance kriterija, a značajne individualne doprinose, uz varijable navedene u prethodnom koraku, imaju dob, upoznatost s definicijom transrodnosti i transpolnosti te pripisivanje uzroka transpolnosti biološkim i socijalnim čimbenicima. U zadnjem je koraku uvedena varijabla stava o transrodnosti, čime je objašnjeno 58.5% varijance kriterija, pri čemu spol, dob, važnost vjere, političko uvjerenje, upoznatost s definicijom transrodnosti i transpolnosti, pripisivanje uzroka transpolnosti biološkim i socijalnim čimbenicima te stav prema transrodnosti imaju statistički značajan individualni doprinos. Na transpolnost prijatelja s više prihvaćajućih i podržavajući ponašanja reagirale bi osobe ženskog spola, mlađe osobe, oni kojima je vjera više važna u životu te osobe liberalnijeg političkog uvjerenja. Također, više prihvaćajućih i podržavajućih reakcija pokazale su osobe koje su upoznatije s definicijom transpolnosti i one koje smatraju da je uzrok transpolnosti više u biološkim čimbenicima, dok će osobe koje smatraju da je uzrok transpolnosti više u socijalnim čimbenicima, poput okoline i medija, reagirati s manje podrške i prihvaćanje. Osobe koje imaju pozitivniji stav o transrodnosti reagiraju s više prihvaćanja i podrške.

Tablica 4.

Prikaz rezultata hijerarhijske regresijske analize sa ukupnim rezultatom na *Upitniku prihvatanja transpolnosti prijatelja* kao kriterijskom varijablom

Blok	Varijabla	Beta koeficijent			
1	Spol ¹	.449**	.336**	.301**	.171**
	Dob	-.067	-.080	-.103*	-.094**
	Obrazovanje ²	-.068	-.029	-.032	-.013
	Roditeljstvo ³	.082	.008	.011	.007
2	Važnost vjere		-.022	-.006	.074*
	Političko uvjerenje		.413**	.318**	.143**
3	Upoznatost s definicijom			.105**	.033*
	Poznanstvo s transrodnom osobom ⁴			-.047	-.006
	Biološki čimbenici			.145**	.100**
	Psihološki čimbenici			-.021	.044
	Socijalni čimbenici			-.159**	-.104**
4	Stav o transrodnosti				-.508**
<i>R</i>		.479	.626	.675	.765
<i>R</i> ²		.230	.392	.455	.585
ΔR^2		.230	.162	.064	.130
<i>F</i> (ΔR^2)		45.223**	80.266**	14.029**	187.234**
<i>F</i> ukupno		45.223**	64.791**	45.529**	70.313**

1 - vrijednost 1 označava muški spol, vrijednost 2 ženski; 2 - viši rezultat označava viši stupanj obrazovanja; 3 - vrijednost 1 označava *da*, vrijednost 2 *ne*; 4 - vrijednost 1 označava *da*, vrijednost 2 *ne*; * $p < 0.05$; ** $p < 0.01$;

Prediktori reakcija na transpolnost djeteta

U svrhu ispitivanja prediktivnosti određenih varijabli za neprihvaćajuće reakcije na transpolnost djeteta, provedena je hijerarhijska regresijska analiza sa ukupnim rezultatom na *Upitniku neprihvatanja transpolnosti djeteta* kao kriterijskom varijablom. U analizu su uvedena četiri bloka varijabli. Prvi blok čine sociodemografske varijable: spol, dob, najviša razina završenog obrazovanja te roditeljstvo. U drugom bloku varijabli uvedeni su važnost vjere u životu i političko uvjerenje. U trećem bloku uvedene su varijable upoznatosti s fenomenom transpolnosti i varijable pripisivanja

uzroka transpolnosti: upoznatost s definicijom transpolnosti i transrodnosti, poznanstvo transpolne ili transrodne osobe te pripisivanje uzroka transpolnosti biološkim, psihološkim i socijalnim čimbenicima. U četvrtom koraku uvedena je varijabla stava o transrodnosti, odnosno ukupni rezultat na *Upitniku transfobije*. Rezultati analize nalaze se u *Tablici 5*. Koeficijenti multiple korelacije statistički su značajni za sve korake analize. Uvođenjem prvog bloka varijabli objašnjeno je 9.3% varijance, a statistički značajan individualni doprinos imaju spol, razina završenog obrazovanja i roditeljstvo. Uvođenjem drugog bloka varijabli objašnjeno je 32% varijance kriterija, pri čemu spol, razina obrazovanja, važnost vjere u životu i političko uvjerenje imaju značajan individualni doprinos. S trećim blokom varijabli objašnjeno je 36.6% varijance, a uz varijable navedene u prethodnom koraku, značajan doprinos imaju upoznatost s definicijom transpolnosti te pripisivanje uzroka transpolnosti biološkim, psihološkim i socijalnim čimbenicima. Uvođenjem varijable stava o transrodnosti u analizu objašnjeno je ukupno 57.2% varijance kriterija. Beta koeficijenti varijabli spola, političkog uvjerenja, upoznatosti s definicijom transpolnosti i pripisivanja uzroka transpolnosti biološkim i socijalnim čimbenicima gube na značajnosti, dok značajne individualne doprinose u objašnjavanju kriterija imaju najviša razina završenog obrazovanja, važnost vjere u životu, pripisivanje uzroka transpolnosti psihološkim čimbenicima i stav prema transrodnosti. Na transpolnost djeteta s više neprihvaćajućih reakcija karakteriziranih patologizirajućim gledištem na transpolnost, s više osjećaja osobne patnje i odgovornosti reagirat će osobe s višim stupnjem završenog obrazovanja, kojima je vjera važnija u životu, koje uzrok transpolnosti pripisuju više psihološkim čimbenicima te osobe koje imaju negativniji stav o transrodnosti.

Tablica 5.

Prikaz rezultata hijerarhijske regresijske analize sa ukupnim rezultatom na *Upitniku neprihvaćanja transpolnosti djeteta* kao kriterijskom varijablom

Blok	Varijabla	Beta koeficijent			
1	Spol ¹	-.251**	-.171**	-.137**	.022
	Dob	.005	-.003	.018	.000
	Obrazovanje ²	.150**	.108**	.107**	.081**
	Roditeljstvo ³	-.060*	.020	.011	.003
2	Važnost vjere		.247**	.228**	.115**
	Političko uvjerenje		-.318**	-.253**	-.043
3	Upoznatost s definicijom			-.117**	-.038
	Poznanstvo s transrodnom osobom ⁴			.013	-.043
	Biološki čimbenici			-.077*	-.032
	Psihološki čimbenici			.078*	.062*
	Socijalni čimbenici			.113**	.036
4	Stav o transrodnosti				.629**
<i>R</i>		.305	.566	.605	.756
<i>R</i> ²		.093	.320	.366	.572
ΔR^2		.093	.227	.046	.206
<i>F</i> (ΔR^2)		13.772**	89.276**	7.771**	254.598**
<i>F</i> ukupno		13.772**	41.959**	27.867**	58.984**

1 - vrijednost 1 označava muški spol, vrijednost 2 ženski; 2 - viši rezultat označava viši stupanj obrazovanja; 3 - vrijednost 1 označava *da*, vrijednost 2 *ne*; 4 - vrijednost 1 označava *da*, vrijednost 2 *ne*; * $p < 0.05$; ** $p < 0.01$;

RASPRAVA

Predikcija stava o transrodnosti

Prvi problem ovog istraživanja bio je ispitati odrednice stava prema transrodnosti, odnosno ispitati doprinos određenih varijabli u objašnjavanju tog stava. Kao mjera stava o transrodnosti u ovom istraživanju korišten je *Upitnik transfobije* (Nagoshi, 2008), čiji autor navodi da je usmjeren na ispitivanje stavova o ključnom problemu transrodnosti - fluidnosti rodnog identiteta i načina na koji odudaranje od heteronormativnih manifestacija rodnog identiteta pojedincima fundamentalno provocira njihov pojam o rodu, ali i sebi. Tradicionalni binarni sustav društvo vidi u kategorijama muškog i ženskog, a spol i rod neodvojivim kategorijama. Kod transrodnih osoba problem nastaje jer njihov identitet i/ili rodna prezentacija nisu u skladu sa spolno uvjetovanom tradicionalnom rodnom ulogom, a kod transpolnih je problematično to što biološki spol nije u skladu s njihovim rodnim identitetom, tj. oni teže promjeni spola kako bi ga prilagodili svom rodu. Budući da smo od malena uronjeni u sustav koji kategorizira rod i propisuje koje su kombinacije roda i spola prihvatljive, za očekivati je da će transgresije od tog sustava uzrokovati u društvu određenu vrstu pobune budući da je riječ o kršenju norme. Onaj koji normu ne propituje, promjenu spola ili život u rodnoj ulozi drugačijoj od one koja je određenom spolu uvjetovana doživjet će kao vrstu devijacije ili patologije. Srž je negativnih stavova o transrodnim osobama, čini se, u rigidnom pridržavanju norme koja osporava mogućnost promjene spola i određenom spolu diktira obrasce ponašanja. Istraživanja upravo to i pokazuju - što pojedinci više podržavaju tradicionalni binarni rodni sustav, to je njihov stav prema transrodnim osobama negativniji (Clama, 2007; Norton, Herek, 2013).

Na temelju dosadašnjih istraživanja korelata stavova o transrodnosti i transpolnosti odabrane su varijable koje su korištene u ovom istraživanju. Hijerarhijskom regresijskom analizom ispitan je doprinos tih varijabli u objašnjavanju stava o transrodnosti. Iz rezultata analize vidljiv je statistički značajan individualni doprinos varijable spola. Kao i u nizu prijašnjih istraživanja (Hill i Willoughby, 2005; Nagoshi i sur., 2008; Tee i Hegarty, 2006; Winter i sur., 2008; Norton i Herek, 2013), i ovdje se pokazala tendencija muškaraca da iskazuju negativniji stav o transrodnosti u usporedbi sa ženama. Zašto je to tako? Herek (1986) smatra da su muškarci više od žena

investirani u pridržavanje rodnoj normi te da na taj način afirmiraju vlastitu maskulinitet i heteroseksualnost, a transrodne osobe percipiraju kao prijetnju održanju te norme. Invalidacija i degradacija transrodnih identiteta mogući je odgovor na takvu prijetnju.

Usprkos očekivanjima da će osobe mlađe životne dobi i višeg stupnja završenog obrazovanja imati pozitivniji stav o transrodnosti, doprinosi tih varijabli u objašnjavanju stava o transrodnosti u ovom istraživanju nisu se pokazali značajnima. Moguće je da te varijable same po sebi nisu korisne u objašnjavanju transfobije te da su u istraživanjima koja su pokazala značajne efekte tih varijabli zapravo u pitanju utjecaji nekih drugih, nekontroliranih varijabli.

Nadalje, u skladu s očekivanjima, značajnim se pokazao doprinos varijabli važnosti vjere u životu i političkog uvjerenja. Osobe kojima je vjera manje važna u životu i koje su liberalnijeg političkog uvjerenja iskazale su pozitivniji stav o transrodnosti. To je u skladu s prijašnjim istraživanjima koja navode negativnije stavove kod religioznijih i politički konzervativnijih (Nagoshi i sur. 2008; Norton i Herek, 2013). Vezu religioznosti i političkog uvjerenja sa stavovima o transrodnosti korisno je promatrati u kontekstu Altemeyerovog (1981, prema Altemeyer i Hunsberger, 1992) koncepta desne autoritarnosti. Ono što karakterizira desnu autoritarnost su strogo pridržavanje pravilima i netolerancija dvosmislenosti. To je kombinacija submisivnosti autoritetu, određene razine agresije i konvencionalizma. Istraživanja su pokazala da osobe s većim razinama autoritarnih osobina imaju veću tendenciju odbacivanja članova vanjskih grupa, naročito onih za koje smatraju da krše društvene konvencije i tradicionalne vrijednosti (Norton i Herek, 2013). Stoga ne čudi da su religija, kao sustav pravila i tradicionalnih vrijednosti, te politički konzervativizam kao sustav koji obiluje konvencionalizmom i tradicionalnom strukturom, a u kojem religijske vrijednosti također nalaze svoje mjesto, bitni u objašnjavanju transfobije. Kršenje normativnog rodnog i spolnog ponašanja i izražavanja nikako se ne uklapa u konvencionalne strukture religije i političkog konzervativizma, što objašnjava negativniji stav o transrodnosti kod religioznih i konzervativnih.

Značajan doprinos u objašnjavanju stava o transrodnosti pokazale su i varijable kontakta, odnosno upoznatost s definicijom transpolnosti i poznanstvo s transrodnom ili transpolnom osobom. Osobe kojima je definicija više poznata i koji poznaju transrodnu

ili transpolnu osobu iskazale su pozitivniji stav, što je u skladu i s nalazima iz literature (King i sur., 2009). Prema hipotezi kontakta (Allport, 1954), socijalni kontakt između članova većinske i manjinske skupine dovest će do reduciranja predrasuda i nasilja prema manjinskoj skupini ako su zadovoljeni sljedeći uvjeti: da postoji jednakost statusa većinske i manjinske grupe, da imaju zajednički cilj, da moraju surađivati kako bi ga postigli, da vlast ne podržava diskriminaciju manjinske skupine te da članovi većinske i manjinske skupine ulaze u česte interpersonalne interakcije jedni s drugima. Herek i Capitanio (1996) utvrdili su da za smanjenje predrasuda i nasilja prema manjinskoj homoseksualnoj skupini nije potrebno zadovoljiti sve te uvjete, već je dovoljno da postoji socijalni kontakt homoseksualne manjine i heteroseksualne većine. Ovaj je nalaz, čini se, primjenjiv i na kontakt s transrodnim osobama.

Istraživanja su pokazala da je korisno proučiti i kauzalnu atribuciju transpolnosti (npr. Landen i Innala, 2000). Dobiveni rezultati, prema kojima osobe koje uzrok transpolnosti pripisuju više biološkim, a manje socijalnim čimbenicima iskazuju pozitivniji stav o transrodnosti, u skladu su s nalazima iz prijašnjih istraživanja. Naime, oni koji uzrok transpolnosti pripisuju više biološkim faktorima, a manje okolinskim, iskazuju pozitivnije stavove o transrodnosti (Claman, 2007), a manje restriktivna mišljenja oko prava transpolnih osoba u Švedskoj iskazali su oni koji podržavaju biološke uzroke transpolnosti u odnosu na psihološke (Landén i Innala, 2000). U pozadini tih atribucija zapravo stoji mišljenje o tome je li transrodnost nešto što se je promjenjivo, odnosno je li to stvar osobnog izbora. Atribuirajući uzroke biološkim faktorima, na transrodnost i transpolnost gledamo kao na biološku, odnosno genetičku datost. Atribuirajući uzrok psihološkim ili socijalnim, odnosno okolinskim čimbenicima, priklanjamo se gledištu na transrodnost kao osobnom izboru, manjkavom karakteristikom osobe ili pak fenomenu koji nastaje pod utjecajem socijalne okoline ili medija. Moguće je da se uz pripisivanje uzroka biološkim čimbenicima ujedno pojavljuje i propitkivanje opravdanosti norme, a ne osobe koja normu krši, dok se kod atribuiranja socijalnim čimbenicima pojavljuje propitkivanje osobe koja krši normu, a ne opravdanosti same norme.

Predikcija reakcija na transpolnost prijatelja i djeteta

Budući da su roditelji transrodnih i transpolnih osoba teško dostupna populacija kao i sami transrodni i transpolni, ovim smo istraživanjem nastojali, uz ispitivanje

doprinosa određenih varijabli u objašnjavanju stav o fenomenu transrodnosti, ispitati i doprinose tih varijabli u objašnjavanju potencijalnih reakcija na hipotetsku transpolnost bliskog prijatelja ili prijateljice i vlastitog djeteta. U tu svrhu osmišljen je upitnik mogućih reakcija na autanje prijatelja ili djeteta kao transpolnog, odnosno u istraživanju su primijenjene dvije verzije upitnika - jedna za reakcije na transpolnost prijatelja, a druga za reakcije na transpolnost djeteta u kojoj je bilo nekoliko dodatnih čestica primjenjivih u slučaju roditeljstva. Budući da je priroda ispitivanja reakcija bila eksploratorna, okvirno je pretpostavljeno da će se reakcije grupirati u pozitivne ili negativne, odnosno u podržavajuće ili nepodržavajuće. Na upitnicima su provedene faktorske analize kako bi se utvrdilo kovariranje rezultata. Zanimljivo je, za početak, promotriti razliku u faktorskoj strukturi *Upitnika reakcija na transpolnost prijatelja* i *Upitnika reakcija na transpolnost djeteta*. U *Upitniku reakcija na transpolnost prijatelja*, faktor koji objašnjava najveći dio varijance rezultata čine reakcije prihvatanja, podrške i pomoći (*Upitnik prihvatanja transpolnosti prijatelja*), dok u *Upitniku reakcija na transpolnost djeteta* faktor koji objašnjava najveći dio varijance rezultata čine reakcije neprihvatanja, osobne krivnje i odgovornosti i patologizirajućeg gledišta na fenomen transpolnosti (*Upitnik neprihvatanja transpolnosti djeteta*), pri čemu su se podržavajuće reakcije grupirale u odvojeni faktor *podrška*. Čini se da transpolnog prijatelja prihvaćamo ili ne prihvaćamo, bismo mu pomoći i podržavamo ga ili to pak ne radimo. Kod transpolnosti vlastitog djeteta situacija je nešto složenija. Transpolno dijete više se ili manje prihvaća, no uz reakcije neprihvatanja dolazi i osjećaj osobne odgovornosti i krivnje za transpolnost kao patološki fenomen, dok su podržavajuće reakcije, grupirane u odvojeni faktor, u umjerenoj negativnoj korelaciji s reakcijama neprihvatanja, osobne odgovornosti i krivnje te patologizirajućeg gledišta na fenomen transpolnosti. U Pushevom (2005) kvalitativnom istraživanju o iskustvima autanja transrodnih osoba sudionici su izjavili da su se susretali i s podrškom i s neodobravanjem, s time da je neodobravanje, odbacivanje i nastojanje izvršenja utjecaja da odustanu od procesa tranzicije dolazilo uglavnom od roditelja. Prijatelji transrodnih osoba inicijalno su im pružali najviše podrške i ohrabivali ih u procesu tranzicije, nastojeći razumjeti kako je to biti transrodan. Početne negativne reakcije roditelja s vremenom su se ublažile, što su također uočili i D'Augelli i sur. (2005) - nakon

inicijalnih negativnih reakcija roditelja, stav roditelja o transrodnosti njihove djece je s vremenom postao pozitivniji.

Kako bi se provjerio doprinos određenih varijabli u objašnjavanju reakcija na transpolnost prijatelja i djeteta provedene su hijerarhijske regresijske analize s ukupnim rezultatom *Upitnika prihvatanja transpolnosti prijatelja*, odnosno *Upitnika neprihvatanja transpolnosti djeteta* kao kriterijskim varijablama. U analize su uvedene iste varijable kao i u analizi za kriterij transfobije, a kao dodatna varijabla uveden je i stav o transrodnosti. Je li stav o transrodnosti ono što objašnjava reakcije koje će osoba imati na autanje prijatelja i djeteta, ili postoje i dodatni faktori koji ih mogu objasniti? Regresijska analiza s ukupnim rezultatom na *Upitniku prihvatanja transpolnosti prijatelja* pokazala je daleko najveći individualni doprinos stava o transrodnosti u objašnjavanju takve vrste reakcija. Oni koji imaju pozitivniji stav o transrodnosti, ujedno će reagirati na više prihvaćajući i podržavajući način. No bez obzira na razinu stava prema transrodnosti, utjecaj pokazuju i varijable spola i dobi, važnosti vjere u životu i političkog uvjerenja, upoznatost s definicijom transpolnosti i pripisivanje uzroka biološkim i socijalnim čimbenicima. Osobe ženskog spola i mlađe životne dobi reagiraju s više prihvatanja, kao i osobe kojima je vjera važnija u životu i koje su liberalnijeg političkog uvjerenja. Tako reagiraju i osobe koje su upoznatije s definicijom transpolnosti te koje uzroke transpolnosti pripisuju više biološkim, a manje socijalnim čimbenicima. Korelati reakcija prihvatanja transpolnosti prijatelja, čini se, slični su korelatima stava o transrodnosti. Budući da je veća važnost vjere u životu povezana s negativnijim stavom o transrodnosti, mogli bismo očekivati da je povezana i s manje prihvatanja i podrške autanom transpolnom prijatelju. Rezultati su pokazali suprotno te je moguće da, kada je riječ o bliskoj osobi, do izražaja dolaze određene vrijednosti vjerskog sustava usmjerene na pomaganje i podršku bližnjima. Ipak, treba napomenuti da je riječ o vrlo malom efektu i da je upitna praktična važnost dobivenog rezultata.

Iste su varijable uvedene i u regresijsku analizu s ukupnim rezultatom na *Upitniku neprihvatanja transpolnosti djeteta* kao kriterijem. Iz analize vidljivo je da stav o transrodnosti objašnjavaju najveći dio varijance rezultata kriterija. Osobe s negativnijim stavom o transrodnosti reagirat će s više neprihvatanja i osjećaja krivnje te patologizirajućeg gledišta na fenomen transpolnosti. Također, individualni doprinosi varijabli spola i političkog uvjerenja gube na značajnosti uvođenjem varijable

transfobije što upućuje na potencijalni medijacijski utjecaj stava o transrodnosti u odnosu spola i reakcija neprihvatanja transpolnog djeteta, odnosno političkog uvjerenja i takvih reakcija. Razina završenog obrazovanja, važnost vjere u životu i pripisivanje uzroka transpolnosti psihološkim čimbenicima također pokazuju značajan individualni doprinos u objašnjavanju neprihvaćajućih reakcija. Osobe kojima je vjera važnija u životu i koje uzrok transpolnosti pripisuju više psihološkim čimbenicima, reagiraju s više neprihvatanja. Usprkos očekivanjima, osobe s višim stupnjem obrazovanja reagiraju s više neprihvatanja. I ovdje treba napomenuti da je riječ o vrlo malom efektu razine obrazovanja te da je upitna praktična važnost dobivenog rezultata.

Metodološka ograničenja i implikacije istraživanja

Vrlo je bitno osvrnuti se i na metodološka ograničenja provedenog istraživanja. Budući da su sudionici istraživanja regrutirani on-line metodom ispitivanja putem društvenih mreža, vrlo je upitna reprezentativnost uzorka za populaciju te je stoga neopravdana generalizacija rezultata. Iz tog razloga nije ni razmatrana razina negativnosti, odnosno pozitivnosti stava o transrodnosti, već su u obzir uzete povezanosti tog stava sa određenim varijablama, a tako je postupano i s reakcijama na transpolnost.

Nadalje, varijable važnosti vjere i političkog uvjerenja, koje su se pokazale bitnim prediktorima stava i reakcija, mjerene su jednom česticom što umanjuje pouzdanost tih mjera. U budućim bi istraživanja bilo dobro koristiti opširnije mjere religioznosti i političkog uvjerenja. Ne bi bilo loše koristiti ni višedimenzionalne mjere koje ispituju određene vrijednosti koje stoje u pozadini vjerskog ili političkog sustava, npr. već ranije spomenut konstrukt desne autoritarnosti.

Za produbljivanje znanja o problematici korisno bi bilo provesti kvalitativno istraživanje stvarnih, a ne hipotetskih reakcija roditelja i prijatelja transrodnih i transpolnih osoba na njihovo autanje, a o tim istim reakcijama upitati i transrodne i transpolne osobe. Na taj bi način problematika bila opširnije i dublje istražena, što bi moglo poslužiti za osmišljavanje kvalitetnijeg i obuhvatnijeg upitnika.

Uvid u odrednice stava o transrodnosti i reakcija na transpolnost može biti koristan u razvijanju pozitivne slike rodnih manjina u javnosti. Informiranjem na temelju činjenica i stvarnih ljudskih iskustava moguće je djelovati na ciljane populacije

koje iskazuju manju ili veću razinu transfobije te im na taj način približiti problematiku, educirati ih i pokušati promijeniti njihov stav prema pozitivnijem.

Isto tako, za stručnjake kao što su psiholozi, psihijatri, liječnici i socijalni radnici, to može poslužiti kao dodatna informacija u revidiranju vlastitih stavova kako bi skrb koju pružaju transrodnim i transpolnim osoba bila što adekvatnija.

Transrodne i transpolne osobe reakcije bliskih ljudi mogu pokušati predvidjeti na temelju poznanstva s njima, na temelju njihove povijesti, ponašanja, mišljenja i stavova, no potencijalne reakcije ostatka socijalne okoline, ukoliko ona nije poznata, uglavnom se predviđaju na temelju aktualnog društvenog konteksta. Iz medija, političkog miljea, religijskog sustava i šire socijalne okoline pristižu razne informacije koje osobu mogu ohrabriti ili obeshrabriti u procesu autanja. Svjesnost o razini homofobije ili transfobije u društvu zasigurno će utjecati na odluke oko autanja. Identifikacijom potencijalnih reakcija na autanje moguće je osvijetliti i potencijalne probleme i poteškoće s kojima se transrodni i transpolni pojedinci suočavaju, i na taj način pomoći njima i njihovoj socijalnoj okolini u procesu autanja i prilagodbe. Rezultati ovog istraživanja mogu pomoći savjetodavnim radnicima koji transrodnim i transpolnim osobama pružaju pomoć. Usporedbom faktorskih struktura osmišljenih upitnika moguće je osmišljavanje kvalitetne asistencije transrodnoj ili transpolnoj osobi prilikom autanja, na način da je manje rizično najprije se autati bliskom prijatelju, a zatim roditeljima, u isto vrijeme imajući na umu koje su reakcije specifične za jedne, a koje za druge. Te su informacije korisne i prilikom savjetovanja roditelja, na način da omogućuju fokusiranje na specifične misli, osjećaje i brige koje imaju nakon autanja djeteta.

Imajući na umu hipotezu o kontaktu (Allport, 1954), bitno je djelovati na način da se transrodnost i transpolnost učine vidljivima, raditi na afirmaciji transrodnih identiteta i široj javnosti prezentirati informacije koje će ih približiti problematici. Kontakt s pripadnicima manjinskih skupina pokazao se korisnim alatom za smanjivanje predrasuda. Imajući na umu nalaz Hereka i Capitania (1999) o smanjenju predrasuda i nasilja prema manjinskoj homoseksualnoj skupini na temelju socijalnog kontakta, važno je raditi i na ostvarenju kontakta s transrodnim i transpolnim osobama. U budućim istraživanjima bilo bi zanimljivo promotriti kakva je uloga indirektnog kontakta s

transrodnim i transpolnim osobama u formiranju stavova - kontakt putem raznih medija u kojima se ljudi mogu susresti s transrodnim osobama.

Na temelju odrednica stava o transrodnosti i faktora dobivenih u upitnicima reakcija na transpolnost moguće je identificirati kritična područja prihvatanja transpolnosti na koja se može djelovati edukacijama ili intervencijama s ciljem što većeg prihvatanja. Na taj način je kroz pružanje socijalne podrške, facilitaciju samoprihvatanja i integracije manjinskog identiteta, poboljšanje pristupa adekvatnoj zdravstvenoj i socijalnoj skrbi koja afirmira transrodne identitete i promovira zaštitne faktore moguće smanjiti količinu manjinskog stresa te smanjiti negativne posljedice koje taj stres ima na mentalno i fizičko zdravlje transrodnih osoba.

ZAKLJUČAK

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati odrednice stava o transrodnosti i predviđene reakcije na hipotetsku transpolnost bliskog prijatelja i vlastitog djeteta.

Rezultati su pokazali značajan individualni doprinos varijabli spola, važnosti vjere u životu, političkog uvjerenja, varijabli kontakta i znanja o transpolnosti te atribuiranja uzroka transpolnosti biološkim i socijalnim čimbenicima. Pozitivniji stav o transrodnosti iskazuju osobe ženskog spola, osobe kojima je vjera manje važna u životu, koje su liberalnijeg političkog uvjerenja, koje su upoznatije s definicijom transpolnosti i koje poznaju transrodnu ili transpolnu osobu te osobe koje uzrok transpolnosti pripisuju više biološkim, a manje socijalnim čimbenicima.

Što se tiče reakcija na transpolnost bliskog prijatelja ili prijateljice, provjerena je prediktivnost određenih varijabli za reakcije prihvatanja transpolnosti bliskog prijatelja. Daleko najveći doprinos u objašnjavanju takvih reakcija ima negativan stav prema transrodnosti, a zatim spol i političko uvjerenje. Značajan individualni doprinos pokazale su i varijable atribucije uzroka biološkim i socijalnim čimbenicima, te sa vrlo malim efektima dob, važnost vjere u životu i upoznatost s definicijom transpolnosti. Više prihvaćajuće reakcije pokazuju osobe koje imaju pozitivniji stav o transrodnosti, osobe ženskog spola, liberalnijeg političkog uvjerenja te koje uzrok transpolnosti pripisuju više biološkim, a manje socijalnim čimbenicima. Značajan doprinos pokazale su i varijable dobi, važnosti vjere u životu i upoznatosti s definicijom transpolnosti, no uz vrlo male koeficijente što dovodi u pitanje njihovu praktičnu značajnost.

U kontekstu reakcija na transpolnost vlastitog djeteta, provjerena je prediktivnost određenih varijabli za reakcije neprihvatanja transpolnosti vlastitog djeteta. Statistički značajan individualni doprinos pokazale su varijable obrazovanja, važnosti vjere u životu i pripisivanja uzroka transpolnosti psihološkim čimbenicima no s vrlo malim efektima što bilo kakvu značajnost, osim one statističke, čini upitnom. Vrlo izražen individualni doprinos u objašnjavanju spomenutih reakcija na transpolnost vlastitog djeteta ima stav prema transrodnosti - više neprihvaćajućih reakcija, patologizirajućeg gledišta na fenomen transpolnosti i osjećaja osobne odgovornosti i krivnje iskazuju osobe koje imaju negativniji stav prema transrodnosti.

LITERATURA

- Altemeyer, R. (1996). *The authoritarian specter*. Cambridge: Harvard University Press.
- Altemeyer, B. Hunsberger, B. (1992). Authoritarianism, Religious Fundamentalism, Quest, and Prejudice. *International Journal for the Psychology of Religion*, 2 (2), 113-133.
- Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Cambridge: Perseus Books.
- Bockting, W. (1999). From Construction to Context: Gender Through The Eyes of The Transgendered. *SIECUS Report*, 28 (1), 3-7.
- Bockting, W. (2013). The Impact of Stigma on Transgender Identity Development and Mental Health. U Kreukels, B. P. C., Steensma, T. D., de Vries, A. L. C. (Ur.), *Gender Dysphoria and Disorders of Sex Development* (319-330). New York: Springer.
- Bockting, W., & Coleman, E. (2007). Developmental stages of the transgender coming out process: Toward an integrated identity. U Ettner, R., Monstrey, S. i Eyler, E. (Ur.), *Principles of transgender medicine and surgery* (185–208). New York: The Haworth Press.
- Boxer, A.M., Cook, J.A. i Herdt, G. (1991). Double jeopardy: Identity transitions and parent – child relations among gay and lesbian youth. U Pillemer, K., McCartney, K. (Ur.), *Parent-child relations throughout life* (59-91). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Claman, E. E. (2007). *An Examination Of The Predictors Of Attitudes Towards Transgender Individuals*. Neobjavljena doktorska disertacija. The Ohio State University, Columbus.
- Davison, G. C., Neale, J. M. (1999). *Psihologija abnormalnog doživljavanja i ponašanja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- D' Augelli, A. R., Grossman, A. H., Howell, T. J., Hubbard, S. (2005). Parents' Reactions To Transgender Youths' Gender Nonconforming Expression and Identity. *Journal of Gay & Lesbian Social Services*, 18 (1), 3-16.
- FRA – European Union Agency for Fundamental Rights (2014). *Being Trans in The European Union*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Gagné, P., Tewksbury, R. & McGaughey, D. (1997). Coming out and crossing over: Identity formation and proclamation in a transgender community. *Gender and Society*, 11 (4), 478-508.

- Grossman, W. H., D'Augelli, A. R. (2006). Transgender Youth: Invisible and Vulnerable. *Journal of Homosexuality*, 51 (1), 111-128.
- Herek, G. M. (1986). On heterosexual masculinity. *American Behavioral Scientist*, 29, 563–577.
- Herek, G.M., & Capitanio, J.P. (1996). Some of my best friends: Intergroup contact, concealable stigma, and heterosexuals' attitudes toward gay men and lesbians. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22 (4), 412-424.
- Hill, D. B., Willoughby, B. L. B. (2005). The Development and Validation of the Genderism and Transphobia Scale. *Sex Roles*, 53 (7/8), 531-544.
- Hunt, S. M., Bhopal, R. (2004). Self report in clinical and epidemiological studies with non-English speakers: the challenge of language and culture. *Journal of Epidemiology & Community Health*, 58, 618-622.
- Jokić-Begić, N., Babić Čikeš, A., Jurin, T., Lučev, E., Markanović, D., Ručević, S. (2008). Transseksualnost: Život u krivom tijelu?. *Liječnički Vjesnik*, 130, 237-247.
- Jokić-Begić, N., Lauri Korajlija, A., Jurin, T. (2014). Psychosocial Adjustment to Sex Reassignment Surgery: A Qualitative Examination and Personal Experiences of Six Transsexual Persons in Croatia. *The Scientific World Journal*, 2014.
- King, M. E., Winter, S., Webster, B. (2009). Contact reduces transprejudice: A study on attitudes towards transgenderism and transgender civil rights in Hong Kong. *International Journal of Sexual Health*, 21, 17–34.
- Landén, M., Innala, S. (2000). Attitudes toward transsexualism in a Swedish national survey. *Archives of Sexual Behavior*, 29, 375–388.
- Lombardi, E. (2001). Enhancing Transgender Health Care. *American Journal of Public Health*, 91, 869-872.
- Lombardi, E. L., Wilchins R. A., Priesing D., Malouf, D. (2002): Gender Violence: Transgender Experiences with Violence and Discrimination, *Journal of Homosexuality*, 42 (1), 89-101.
- Nagoshi, J. L., Adams, K. A., Terrell, H. K., Hill, E. D., Brzuzy, S., Nagoshi, C. T. (2008). Gender differences in correlates of homophobia and transphobia. *Sex Roles*, 59, 521–531.
- Norton, A. T., Herek, G. M. (2013). Heterosexuals' Attitudes Toward Transgender people: Findings from a National Probability Sample of U.S. Adults. *Sex Roles*, 68, 738-753.

- Meyer, I. H. (2003). Prejudice, social stress, Stigma and mental health in lesbian, gay, and bisexual populations: conceptual issues and research evidence. *Psychological bulletin*, 12 (5), 674-697.
- PULS - nezavisna istraživačka agencija (2007). Istraživanje stavova građana i građanki Hrvatske ukoliko bi članovi/ce njihovih obitelji bili/e homo/biseksualne, transrodne ili transeksualne osobe. Zagreb: PULS.
- Pusch, R. S. (2005). Objects of Curiosity: Transgender College Students' Perceptions of the Reactions of Others. *Journal of Gay & Lesbian Issues in Education*, 3 (1), 45-61.
- Sugano, E., Nemoto, T., Operario, D. (2006). The impact of exposure to transphobia on HIV risk behavior in a sample of transgendered women of color in San Francisco. *AIDS and Behavior*, 10, 217-225.
- Tee, N., & Hegarty, P. (2006). Predicting opposition to the civil rights of trans persons in the United Kingdom. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 16, 70-80.
- van Widenfelt, B. M., Treffers, P. D. A., de Beurs, Siebelink, B. M., Koudijs, E. (2005). Translation and Cross-Cultural Adaptation of Assessment Instruments Used in Psychological Research With Children and Families. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 8 (2), 135-147.
- Walch, S. E., Ngamake, S. T., Francisco, J., Stitt, R. L., Shingler, K. A. (2012). The Attitudes Toward Transgendered Individuals Scale: Psychometric Properties. *Archives of Sexual Behavior*, 41 (5), 1283-1291.
- Winter, W. S., Webster, B., Cheung, P. K. E. (2008). Measuring Hong Kong undergraduate students attitudes towards transpeople. *Sex Roles*, 59, 670-683.

Prilog 1.

Upitnik transfobije (Transphobia scale, Nagoshi, 2008) u izvornom obliku i preveden i prilagođen na hrvatski jezik.

Rbr.	Izvorni upitnik	Prevedeni i prilagođeni upitnik
1.	I don't like it when someone is flirting with me, and I can't tell if they are a man or a woman.	Ne sviđa mi se kada netko koketira sa mnom, a ja ne mogu odrediti je li muškarac ili žena.
2.	I think there is something wrong with a person who says that they are neither a man nor a woman.	Mislim da nešto nije u redu s osobom koja kaže da nije ni muškarac ni žena.
3.	I would be upset, if someone I'd known a long time revealed to me that they used to be another gender.	Bio bih uzrujan kada bi mi netko koga dugo poznajem otkrio da je u prošlosti bio drugog spola.
4.	I avoid people on the street whose gender is unclear to me	Na ulici izbjegavam ljude za koje ne mogu odrediti jesu li muškarci ili žene
5.	When I meet someone, it is important for me to be able to identify them as a man or a woman.	Kada nekoga upoznajem, važno mi je moći odrediti radi li se o muškarcu ili ženi.
6.	I believe that the male/female dichotomy is natural.	Vjerujem da je podjela na muški i ženski rod prirodna.
7.	I am uncomfortable around people who don't conform to traditional gender roles, e.g., aggressive women or emotional men.	Neugodno mi je među ljudima koji se ne uklapaju u tradicionalne rodne uloge, npr. agresivnim ženama ili emocionalnim muškarcima.
8.	I believe that a person can never change their gender.	Vjerujem da osoba nikad ne može promijeniti svoj spol.
9.	A person's genitalia define what gender they are, e.g., a penis defines a person as being a man, a vagina defines a person as being a woman.	Genitalije određuju rod osobe, npr. penis određuje osobu kao muškarca, a vagina određuje osobu kao ženu.

Prilog 2.

Upitnik reakcija na transpolnost

Za potrebe ovog istraživanja osmišljen je upitnik reakcija na hipotetsku transpolnost bliskog prijatelja, odnosno vlastitog djeteta. Upitnik sadrži 35 čestica za procjenu u odnosu na prijatelja i 39 čestica za procjenu u odnosu na dijete - kod reakcija za dijete postoje dodatne čestice koje su specifične za reakcije u odnosu na dijete (npr. *Mislio/la bih da sam pogriješio/la u odgoju.*) s kojima sudionici izražavaju slaganje na skali Likertovog tipa od pet stupnjeva. Dio reakcija preuzet je i prilagođen iz istraživanja agencije PULS (2007) koje se također bavilo ispitivanjem reakcija na hipotetsku transpolnost vlastitog djeteta (npr. *Preporučio/la bih toj osobi da ode liječniku/psihologu/psihijatru.; Želio bih da ta osoba napusti dom.*), a dio je osmišljen imajući na umu dimenzije roditeljskih reakcija na autanje djeteta kao lezbijke, geja ili biseksualne osobe koje su D'Amici i sur. identificirali na temelju intervju s roditeljima (2012, prema D'Amici i sur. 2015). U 10 kategorija koje su na temelju provedenih intervju osmišljene pokriven je širok spektar roditeljskih reakcija: negativne emocije prilikom autanja (npr. *Bio/la bih ljut/a., Preplavila bi me tuga.*), osjećaj krivnje i razočaranja (npr. *Osjećao/la bih se krivim/om.*), briga oko dobrobiti (npr. *Brinuo/la bih za sigurnost te osobe*), zabrinutost oko reakcija okoline (npr. *Brinuo/la bih oko toga što će okolina reći.*), sumnja u stabilnost fenomena (npr. *Mislio/la bih da je to samo faza.*), poteškoće u prihvatanju (npr. *To bi bilo nešto što ne bih mogao/la prihvatiti.*), direktna podrška (npr. *Pružio/la bih podršku toj osobi.*), informiranje o problematici (npr. *Educirao/la bih se o transpolnosti.*). Zadatak sudionika je bio procijeniti u kojem bi se stupnju navedene reakcije mogle odnositi na njih u slučaju da im bliski prijatelj ili prijateljica povjerava da je transpolan, odnosno transpolna. Nakon toga sudionicima je zadatak bio procijeniti svoje reakcije u slučaju da im se o transpolnosti povjerava vlastito dijete. Na Likertovoj skali od 5 stupnjeva procjenjivali su u kojem bi se stupnju reakcije mogle odnositi na njih, pri čemu je vrijednost 1 označavala da se tvrdnja uopće ne bi odnosila na njih, a vrijednost 5 da bi se u potpunosti odnosila na njih.

Nakon eksploratorne faktorske analize, u *Upitniku reakcija na transpolnost prijatelja* preostale su 24 čestice koja čine četiri faktora: *prihvatanje i podrška* ($\alpha=.89$), *zabrinutost* ($\alpha=.795$), *pozitivne emocije* ($\alpha=.813$) i *negativne emocije* ($\alpha=.84$). Opis postupka analize nalazi se u *Prilogu 3.*

Upitnik reakcija na transpolnost djeteta nakon eksploratorne faktorske analize sveden je na 32 čestice koje čine četiti faktora: *neprihvatanje, patologizacija i osobna krivnja* ($\alpha=.93$), *zabrinutost* ($\alpha=.853$), *pozitivne emocije* ($\alpha=.852$) i *podrška* ($\alpha=.888$). Opis postupka analize nalazi se u *Prilogu 4.*

Uputa 1: Što mislite, kakva bi bila Vaša reakcija na situaciju u kojoj Vam bliski prijatelj ili prijateljica obznanjuje da je transpolan, odnosno transpolna? Kakve bi to emocije pobudilo u Vama, što biste o tome mislili, kako biste se ponašali? Pred Vama se nalazi niz tvrdnji koje opisuju moguće reakcije na takvu situaciju, a Vaš je zadatak da procijenite u kojem bi se stupnju mogle odnositi na Vas.

Uputa 2: Pokušajte sada zamisliti situaciju u kojoj Vam se Vaše dijete povjerava da je transpolno. Što mislite, kakva bi tada bila Vaša reakcija? Kakve bi to emocije pobudilo u Vama, što biste o tome mislili, kako biste se ponašali? Pred Vama se nalazi niz tvrdnji koje opisuju moguće reakcije na takvu situaciju, a Vaš je zadatak da procijenite u kojem bi se stupnju mogle odnositi na Vas.

-
1. Bilo bi mi drago za tu osobu.	24. Ignorirao/la bih to.
2. Bio bi me sram.	25. Objasnio/la bih toj osobi da to nije prirodno.
3. Osjećao/ bih se poniženim/om.	26. Preporučio/la bih toj osobi da se obratio svećeniku za pomoć. (za dijete: Odveo/la bih tu osobu svećeniku po pomoć.)
4. Osjećao/la bih se krivim/om.	27. Pomogao/la bih na koji god način mogu.
5. Bio/la bih ljut/a.	28. Pružio/la bih podršku toj osobi.
6. Bio/la bih u nevjerici.	29. Educirao/la bih se o transpolnosti.
7. Obuzela bi me panika.	30. Nastojalo/la bih to prihvatiti.
8. Brinuo/la bih za budućnost te osobe.	31. Ne bih htio/htjela ostati u odnosu s tom osobom.
9. Osjećao/la bih se uplašeno.	32. Zahladio/la bih odnos s tom osobom.
10. To bi me obradovalo.	33. Trudio/la bih se shvatiti kroz što ta osoba prolazi.
11. Bio/la bih ponasan/na.	34. Za to bih krivio/la društvo i okolinu.
12. Osjećao/la bih se zabrinuto za tu osobu.	35. Tajio/la bih to od okoline.
13. Ne bih imao/la emocionalnu reakciju na to.	36. Ohrabrio bih tu osobu da se i drugima povjeri.*
14. Preplavila bi me tuga.	37. Pomislio/la bih da sam ja na neki način odgovoran/na za to.*
15. To bi me potreslo.	38. Htio/htjela bih da ta osoba napusti dom.*
16. Osjetio/la bih olakšanje.	39. Pomislio/la bih da sam pogriješio/la u odgoju.*
17. Mislio/la bih da je to samo faza.	
18. Brinuo/la bih oko toga što će okolina reći.	
19. Pomislio/la bih da je ta osoba psihički bolesna	
20. Pomislio bih da ta osoba traži pažnju.	
21. Brinuo/la bih za sigurnost te osobe.	
22. To bi bilo nešto što ne bih mogao/la prihvatiti.	
23. Preporučio/la bih toj osobi da ode liječniku/psihologu/psihijatru. (za dijete: Odveo bih tu osobu liječniku/psihologu/psihijatru.)	
-

* čestice se nalaze samo u upitniku za procjene reakcija na transpolnost djeteta

Prilog 3.

Faktorska analiza *Upitnika reakcija na transpolnost prijatelja* metodom zajedničkih faktora

Na Upitniku reakcija na transpolnost prijatelja provedena faktorska analiza metodom zajedničkih faktora. Na temelju Keiser-Meyer-Olkinovog testa (KMO indeks iznosi 0.92) i Bartlettovog testa sfericiteta ($\chi^2=12991.56$, $p<0.01$) utvrđeno je da su podaci pogodni za faktorizaciju, odnosno da je opravdano korištenje faktorske analize. Nakon izbacivanja čestica koje su bile dvoznačne i koje su bile podjednako povezane s više faktora, zadržano je četverofaktorsko rješenje koje objašnjava 54,1% varijance, vodeći računa o Kaiser-Guttmanovom kriteriju te Catellovom scree testu. Budući da smo očekivali povezanost između faktora, korištena je kosokutna rotacija *direct oblimin*. Prvim faktorom koji je nazvan *prihvatanje i podrška* objašnjeno je 28,5% varijance rezultata, a čine ga čestice koje se tiču prihvatanja, pružanja podrške i pomoći te informiranja o problematici ($\alpha=.89$). Drugim faktorom objašnjeno je 13,7% varijance, a nazvan je *zabrinutost*. Karakteriziraju ga čestice koje se tiču zabrinutosti za sigurnost i budućnost osobe ($\alpha=.795$). Treći ekstrahirani faktor objašnjava 8,1% varijance a čine ga reakcije u obliku pozitivnih emocija - nazvan je *pozitivne emocije* ($\alpha=.813$). Četvrti faktor, *negativne emocije*, objašnjava 3,8% varijance, a čine ga reakcije u obliku negativnih emocija ($\alpha=.84$). Usprkos tome što vrijednost karakterističnog korijena za taj faktor ne prelazi 1, zbog svoje smislenosti i interpretabilnosti je zadržan. Ukupni rezultat na pojedinom faktoru izražen je kao jednostavna linearna kombinacija čestica koje čine taj faktor. Vrijednosti karakterističnih korijena i postoci objašnjene varijance nalaze se u *Tablici 6*, a povezanosti između faktora u *Tablici 7*. U *Tablici 8* prikazana je rotirana matrica faktorskog obrasca nakon izbacivanja čestica.

Tablica 6.

Prikaz ekstrahiranih vrijednosti karakterističnih korijena te postoci i kumulativni postoci objašnjene varijance za četiri faktora *Upitnika reakcija na transpolnost prijatelja*

Faktor	Karakteristični korijen	Postotak objašnjene varijance	Kumulativni postotak objašnjene varijance
1	6.847	28.530	28.530
2	3.728	13.658	42.189
3	1.951	8.130	50.319
4	.907	3.778	54.097

faktori: 1 - prihvatanje i podrška, 2 - zabrinutost, 3 - pozitivne emocije, 4 - negativne emocije

Tablica 7.
Prikaz koeficijenata povezanosti između faktora *Upitnika reakcija na transpolnost prijatelja*

Rbr.	Faktor	Faktor			
		1	2	3	4
1.	Prihvatanje i podrška	1	.144	.404	-.454
2.	Zabrinutost		1	.003	.288
3.	Pozitivne emocije			1	-.099
4.	Negativne emocije				1

Tablica 8.
Rotirana matrica faktorskog obrasca dobivena primjenom faktorske analize metodom zajedničkih faktora na rezultatima *Upitnika reakcija na transpolnost prijatelja* nakon izbacivanja čestica

Rbr.	Čestica	Faktor			
		1	2	3	4
1.	Pružio/la bih podršku toj osobi.	.897			
2.	Trudio/la bih se shvatiti kroz što ta osoba prolazi.	.744			
3.	Pomogao/la bih na koji god način mogu.	.740			
4.	Nastojalo/la bih to prihvatiti.	.720			
5.	Educirao/la bih se o transpolnosti.	.689			
6.	Ne bih htio/htjela ostati u odnosu s tom osobom.*	.622			
7.	Zahladio/la bih odnos s tom osobom.*	.598			
8.	Za to bih krivio/la društvo i okolinu.*	.404			
9.	Pomislio/la bih da je ta osoba psihički bolesna.*	.383			
10.	Pomislio bih da ta osoba traži pažnju.*	.338			
11.	Osjećao/la bih se zabrinuto za tu osobu.		.790		
12.	Brinuo/la bih za budućnost te osobe.		.787		
13.	Brinuo/la bih za sigurnost te osobe.		.682		
14.	Brinuo/la bih oko toga što će okolina reći.		.524		
15.	To bi me obradovalo.			.868	
16.	Bio/la bih ponasan/na.			.847	
17.	Osjetio/la bih olakšanje.			.580	
18.	Bilo bi mi drago za tu osobu.			.566	
19.	Osjećao/la bih se poniženim/om.				.884
20.	Osjećao/la bih se krivim/om.				.835
21.	Bio/la bih ljut/a.				.784
22.	Bio bi me sram.				.590
23.	Obuzela bi me panika.				.559
24.	Osjećao/la bih se uplašeno.				.466

*čestica bodovana obrnutim redoslijedom; faktori: 1 - prihvatanje i podrška, 2 - zabrinutost, 3 - pozitivne emocije, 4 - negativne emocije

Prilog 4.

Faktorska analiza Upitnika reakcija na transpolnost djeteta metodom zajedničkih faktora

Na Upitniku reakcija na transpolnost djeteta provedena je faktorska analiza metodom zajedničkih faktora. Kaiser-Meyer-Olkinovim testom (KMO indeks iznosi 0.931) i Bartlettovim testom sfericiteta ($\chi^2=16093.45$, $p<0.01$) utvrđeno je da su podaci pogodni za faktorizaciju, odnosno da je opravdano korištenje faktorske analize. Nakon izbacivanja čestica koje su bile dvoznačne i koje su bile podjednako povezane s više faktora, zadržano je četverofaktorsko rješenje koje objašnjava 56,6% varijance, vodeći računa o Keiser-Guttmanovom kriteriju te Catellovom scree testu. Budući da smo očekivali povezanost između faktora, korištena je kosokutna rotacija *direct oblimin*. Faktorska struktura Upitnika reakcija na transpolnost djeteta nešto je drugačija od one Upitnika reakcija na transpolnost prijatelja. Prvim faktorom koji je nazvan *neprihvatanje, patologizacija i osobna krivnja* objašnjeno je 28,9% varijance kriterija, a čine ga čestice koje se tiču neprihvatanja djetetove transpolnosti, osjećaja srama i krivljenja sebe za djetetovu transpolnost te patologizirajućeg gledišta na transpolnost ($\alpha=.93$). Drugim faktorom objašnjeno je 16,9% varijance, a nazvan je *zabrinutost*. Karakteriziraju ga čestice se tiču zabrinutosti i straha za sigurnost i budućnost djeteta ($\alpha=.853$). Treći ekstrahirani faktor objašnjava 7,1% varijance, a čine ga reakcije u obliku pozitivnih emocija - nazvan je *pozitivne emocije* ($\alpha=.852$). Četvrti faktor, *podrška*, objašnjava 3,6% varijance, a čine ga čestice koje se tiču pružanja podrške i pomoći te informiranja o problematici ($\alpha=.888$). Ukupni rezultat na pojedinom faktoru izražen je kao jednostavna linearna kombinacija čestica koje čine taj faktor. Vrijednosti karakterističnih korijena i postoci objašnjene varijance nalaze se u Tablici 9, a povezanosti između faktora u Tablici 10. U Tablici 11 prikazana je rotirana matrica faktorskog obrasca nakon izbacivanja čestica.

Tablica 9.

Prikaz inicijalnih i ekstrahiranih vrijednosti karakterističnih korijena te postoci i kumulativni postoci objašnjene varijance za četiri faktora Upitnika reakcija na transpolnost djeteta

Faktor	Karakteristični korijen	Postotak objašnjene varijance	Kumulativni postotak objašnjene varijance
1	9.264	28.949	28.949
2	5.415	16.921	45.871
3	2.257	7.052	52.923
4	1.161	3.628	56.550

faktori: 1 - neprihvatanje, patologizirajuće gledište i osobna krivnja, 2 - zabrinutost, 3 - pozitivne emocije, 4 - podrška

Tablica 10.

Prikaz koeficijenta povezanosti između faktora *Upitnika reakcija na transpolnost djeteta*

Rbr.	Faktor	Faktor			
		1	2	3	4
1.	Neprihvatanje, patologizirajuće gledište i osobna krivnja	1	.333	-.407	-.365
2.	Zabrinutost		1	-.075	.284
3.	Pozitivne emocije			1	.130
4.	Podrška				1

Tablica 11.

Rotirana matrica faktorskog obrasca dobivena primjenom faktorske analize metodom zajedničkih faktora na rezultatima *Upitnika reakcija na transpolnost djeteta* nakon izbacivanja čestica

Rbr.	Čestica	Faktor			
		1	2	3	4
1.	Pomislio/la bih da sam pogriješio/la u odgoju.	.807			
2.	Osjećao/la bih se krivim/om.	.801			
3.	Pomislio bih da ta osoba traži pažnju.	.778			
4.	Pomislio/la bih da sam ja na neki način odgovoran/na za to.	.744			
5.	Bio/la bih ljut/a.	.708			
6.	Osjećao/ bih se poniženim/om.	.692			
7.	Objasnio/la bih toj osobi da to nije prirodno.	.686			
8.	Pomislio/la bih da je ta osoba psihički bolesna.	.679			
9.	Mislio/la bih da je to samo faza.	.676			
10.	Bio bi me sram.	.646			
11.	Za to bih krivio/la društvo i okolinu.	.643			
12.	To bi bilo nešto što ne bih mogao/la prihvatiti.	.603			
13.	Brinuo/la bih za budućnost te osobe.		.802		
14.	Osjećao/la bih se zabrinuto za tu osobu.		.801		
15.	Osjećao/la bih se uplašeno.		.737		
16.	Brinuo/la bih za sigurnost te osobe.		.667		
17.	Obuzela bi me panika.		.641		
18.	To bi me potreslo.		.561		
19.	Bio/la bih u nevjerici.		.505		
20.	Brinuo/la bih oko toga što će okolina reći.		.476		
21.	To bi me obradovalo.			.881	
22.	Bio/la bih ponosan/na.			.800	
23.	Bilo bi mi drago za tu osobu.			.677	
24.	Osjetio/la bih olakšanje.			.651	
25.	Ohrabrio bih tu osobu da se i drugima povjeri.			.507	
26.	Htio/htjela bih da ta osoba napusti dom.*				.884
27.	Zahladio/la bih odnos s tom osobom.*				.833
28.	Ne bih htio/htjela ostati u odnosu s tom osobom.*				.794
29.	Pružio/la bih podršku toj osobi.				.602
30.	Trudio/la bih se shvatiti kroz što ta osoba prolazi.		.306		.578
31.	Educirao/la bih se o transpolnosti.			.303	.540
32.	Pomogao/la bih na koji god način mogu.		.355		.674

*čestica bodovana obrnutim redoslijedom; faktori: 1 - neprihvatanje, patologizirajuće gledište i osobna krivnja, 2 - zabrinutost, 3 - pozitivne emocije, 4 - podrška

Prilog 5.

Korelacijska matrica varijabli korištenih u istraživanju.

Var.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	--											
2	-.03	--										
3	.03	.25**	--									
4	.03	.26**	.13**	--								
5	.01	.60**	.09*	-.11**	--							
6	-.06	.15**	.03	-.03	-.20**	--						
7	.26**	-.11**	.08*	.03	.15**	-.52**	--					
8	.24**	-.12**	.04	.04	.05	-.12**	.22**	--				
9	.13**	.09*	.04	.06	-.02	-.11	.23**	.11**	--			
10	.04	-.12**	-.01	-.06	.08*	.05	-.05	.05	-.26**	--		
11	.18**	-.08*	.03	-.03	.02	.19**	-.28**	.10**	-.30**	.29**	--	
12	.01	.01	-.01	-.02	.01	-.01	-.07	.12**	.00	.03	.00	--
13	-.39**	.11**	.11**	-.05	-.11**	.41**	-.60**	-.33**	-.26**	.14**	.30**	.16**
14	.45**	-.17**	-.17**	.01	.13**	-.28**	.52**	.31**	.28**	-.08*	-.32**	-.09*
15	-.03	.13**	.13**	-.05	-.08	.41**	-.49**	-.26**	-.22**	.15**	.29**	.08*

Legenda: Var. - varijabla; 1 - spol; 2 - dob; 3 - najviši stupanj završenog obrazovanja; 4 - veličina mjesta; 5 - roditeljsko političko uvjerenje; 8 - upoznatost s definicijom transpolnosti; 9 - atribucija uzroka biološkim čimbenicima; 10 - atribucija uzroka socijalnim čimbenicima; 11 - atribucija uzroka socijalnim čimbenicima; 12 - poznanstvo s transrodnom ili transpolnom osobom; 13 - prihvaćanje i podrške na autanje prijatelja; 15 - reakcije neprihvatanje, patologizirajućeg gledišta i osobne odgovornosti.
 **p<0.01